

the dpsa

Department:
Public Service and Administration
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

LIVHI YA MAVABYI, LIVHI YA NKARHI WO LEHA LEYI NGA PFUMELERIWA NO TSHIKA NTIRHO HI XIVANGELO XA MAVABYI EKA MFUMO

HIKWALAHO KA YINI LIVHI YA MAVABYI?

Eka swivangelo swa timhaka ta vutomi bya wena u nga khomiwa hi mavabyi kumbe u vaviseka, hi mhaka leyi u ta lava livhi leswaku u ta kota ku hola eka mavabyi kumbe ku vaviseka ka wena .Tiva leswaku ku vaviseka loku ku hlumuseriwaku laha a hi ku vaviseka loku ku humelelaka entirhweni.

XANA TIMFANELO TA WENA HI TIHI?

Masiku yo ringana 36 ya ntirho ya livhi ya ntolovelo ya mavabyi lama nga na tihakelo hi xitalo eka sekele ya livhi ya mavabyi. Sekele ya livhi ya mavabyi i nkarhi wo ringana malembe manharhu hi ku landzelelana. Sekele leyi nga kona sweswi ya livhi ya mavabyi yi sungule hi 1 Sunguti 2007.

HI TIHI TIMFANELO TA WENA TO TIRHISA LIVHI YA NTOLOVELO YA MAVABYI?

- Loko u swi tiva ka ha ri na nkarhi leswaku u fanele u ya ekliniki, xik. Ku ya endla Oparexini, Tata fomo ya xikombelo u yi tisa ka ha ri na nkarhi.
- Hi tlhelo rin'wana, loko wo hlangana na mavabyi ya xihatla kumbe u vaviseka, Tivisa Mulawuri wa wena hi xihatla loko u ta tsandzeka ku tirha hkwalaho ka mavabyi kumbe ku vaviseka. Mahungu yo vuriwa kunene hi xaka, mutirhi kulorhi kumbe mungana ya pfumeleriwa ntsena loko xiyimo xa vuvabyi kumbe ku vaviseka swi ku tsandzisa ku tivisa Mulawuri/Mufambisi wa wena hi wexe.

Nkoka!

U fanele u tisa fomo ya xikombelo hi wexe kumbe ku tisa xaka, mutirhi kulorhi ku nga si hela nthlanu wa masiku endzhaku ka siku ro sungula u nga ri kona

- Tisa xitifikheti xa vumbhoni bya nhlalhuvo xa masiku manharhu kumbe ku tula NA le ka xiyimo xa loko u tirhisile masiku ya wena ya livhi ku hundza kambirhi eka nkarhi wo ringana nhungu wa mavhiki, handle ka nkarhi lowu a wu nga ri kona, Rhefera na laha hansi eka ku amukeriwa ka switifikheti swa vumbhoni bya nhlalhuvo.

- Tirhisa na ku fambisa masiku ya wena ya ntolovelo ya livhi ya mavabyi hi ndlela leyi faneleke na ku kombisa vukheta hi nkarhi wa sekele ya livhi ya mavabyi.
- Tshika ku tirhisa masiku ya livhi ya mavabyi u ma tirhisela swin'wana ku nga ri mavabyi kumbe ku vaviseka tani hi loko u ta hetelela u ri eka xiyimo xo tika endzhaku ka sekele ya livhi ya mavabyi.

XANA TIMFANELO TA MUTHORI HI TIHI?

- Ku tekela enhlokweni na ku ku nyika livhi ya mavabyi ku ya hi xikombelo xa wena.
- Ku kambisisa na ku lavisisa masiku ya ntolovelo ya livhi ya mavabyi loko ma nga tirhisiwani hi ndlela leyi nga fanela. Na ku teka goza loko swi fanerile. Eka swiyimo swin'wana muthori a nga kombela xitifikheti xa vumbhoni bya nhlalhuvo eka minkarhi leyi nga ehansi ka masiku manharhu loko ku kumiwile swin'wana.
- Ku tsundzuxa vatirhi hi matirhiselo ya livhi ya mavabyi.
- Cinca/lulamisa mbango entirhweni kumbe swilaveko swa ntirho kumbe ku lava ku cinca ntirho, na swin'ana laha swi nga fanela.

XANA LIVHI YA NKARHI WO LEHA LEYI NGA PFUMELERIWA I NCINI?

Livhi ya nkarhi wo leha i xipfuno lexi u nga xikombeleku eka xiyimo lexi u nga heta masiku ya wena ya ntolovelo ya livhi ya mavabyi eka sekele ya wena ya malembe manharhu ya livhi ya mavabyi. Livhi ya nkarhi wo leha yi na swikongomelo swo fambisa laha yi nga na minkhethekanyo mimbirhi:

- Livhi yo koma – Laha hi loko nkarhi wa livhi leyi u yi kombelaka yi ri ya 29 wa masiku kumbe ehansi
- Livhi yo leha – Laha hi loko u kombela 30 wa masiku kumbe ku tula ya livhi ya nkarhi wo leha

XANA XIPFUNO LEXI XI NA SWIPIMELO SWIHI?

U nga kombela nkarhi wun'ana na wun'ana lowu u lavaku livhi ya nkarhi wo leha, ntsena loko-

- U tisa xitifikheti xa vumbhoni bya nhlalhuvo xa nkarhi wun'ana na wun'wana , na,
- Vulavisisi bya muthori eka xiyimo na ntambuluko wa mavabyi kumbe mavavisekelo.

I swa nkoka!

U nge he pfumeleriwa ku tirhisa fomo ya Z1 ya xikombelo ya livhi ya nkarhi wo leha. Kuna tifomo leti ti nga nyikiwa ta swikombelo ta nkarhi wo leha na wo koma wa livhi ya nkarhi wo leha . Endla leswaku fomo ya wena yi tatiwile yi hetiseka na vumbhoni byo seketela byi ngenisiwile.

XANA TIMFANELO TA WENA HI TIHI?

- Endla xikombelo eka tifomo leti lavekaku.U komberiwa ku tiva leswaku u fanele u endla xikombelo hi fomo leyi nga nyikiwa loko u kombela livhi yo koma kumbe yo leha ya nkarhi wo leha . A wu nga ha tirhisi fomo ya Z1.
- Loko u swi tiva ka ha ri na nkarhi leswaku u fanele u ya ekliniki, xik, ku ya endla oparexini, endla xikombelo ka ha ri na nkarhi u tlhela u tisa fomo ya wena.
- Loko wo tshuka u hlangene na mavabyi ya xihatla kumbe u tshuka u vavisekile,tivisa mulawuri wa wena hi xihatla loko u ta tsandzeka ku tirha hkwalaho ka ku vaviseka kumbe mavabyi ya xihatla. Mahungu yo vuriwa hi nomo hi xaka, mutirhi kulorhi kumbe mungana ya amukeriwa ntsena loko xiyimo xa mavabyi kumbe mavavisekelo swi ku tsandzisa ku ya vikela mulawuri kumbe mufambisi wa wena hi wexe.

I swa nokka!

U fanele u tisa xikombelo xa livhi hi wexe kumbe hi xaka mutirhi kulorhi ku nga se hela nthlanu wa masiku endzhaku ka endzhaku ka siku leri a wu nga ri kona.

- U fanele u tisa fomo na xitifikheti xa vumbhoni bya nhlalhuvo nkarhi hinkwawo..U nga tlhela u tisa swiviko swo seketela swa mavabyi na mahungu na nhlolotelo wo tsariwa eka xikombelo xa livhi ya wena ya nkarhi wo leha. Rhifera na le ka ku pfumeleriwa ka switifikheti swa vumbhoni bya nhlalhuvo.
- Tshika ku tirhisa masiku ya livhi ya nkarhi wo leha hi ndlela yo ka yi nga ri kahle.
- Landzelela na ku xixima mintwanano yo yisa emahlweni swikombelo swa mavabyi leswi nga komberiwa na ku kondleteriwa hi mufambisi wa rihanyo wa muthori .

XANA TIMFANELO TA MUTHORI HI TIHI?

Muthori u ta ku nyika livhi ya nkarhi wo leha leyi nga na swipimelo loko ka ha yimeriwe mbuyelo wa vulavisisi bya xiyimo xa livhi ya nkarhi wo leha .

Muthori u ta fambisa na ku lavisisa xikombelo xa wena hi ku pfunana na mufambisi wa rihanyo ku ya hi pholisi na maendlelo ya ya livhi ya nkarhi wo leha na rihanyo ro teka tiphenxeni(PILIR).U ta tlhela u laveka ku yisa emahlweni swikombelo swa mavabyi/rihanyo tani hi xiphemu xa vulavisisi leswaku muthori a ta kota ku teka xiboho lexi nga na mahungu ya ntiyiso eka ku ya emahlweni ka livhi yankarhi wo leha kumbe xik, ku cinca ka mbango wa ntirho kumbe matirhelo.

Muthori u ta ndzi tivisa eka leswi nga kumeka, a tlhela a teka goza leri nga fanela ku ya hi leswi nga kumeka..

XANA KU SUKELA NTIRHO HI KU TSHAMELA KU VABYA I NCINI?

Loko u ta tsandzeka ku tirha nkarhi hinkwawo hi swivangelo swa mavabyi, u nga humesiwa /huma entirhweni eka vukorhokeri bya mfumo hikwalaho ka swivangelo swa mavabyi.

XANA LESWI SWI NA NKOKA MUNI?

Ku nga ha va wena kumbe muthori wa wena loyi a nga endlaku leswaku u teka phenxeni ya mavabyi loko swi ta hleketeriwa leswaku u ta va u tsandzeka ku tirha nkarhi hinkwawo leswi swi nga ha va xikombiso endzhaku ka nghozi ya movha ya nkoka .

Loko u endle xikombelo xo leha xa livhi ya nkarhi wo leha, na vulavisisi bya muthori byi kombisa leswaku a wu nga ha koti ku tirha vutomi bya wena hinkwabyo, va nga cinca xikombelo xa wena xalivhi ya nkarhi wo leha xi va xikombelo xo teka phenxeni hikwalaho ka mavabyi.

TIMFANELO TA WENA HI TIHI?

- U ta komberiwa ku tata tifomo ta phenxeni ya mavabyi .
- Tisa switifikheti swa vumbhoni bya nhlaluvo na swiviko swin'wanan swo seketela leswi nga kona swo seketela swa mavabyi na mahungu na fomo ya xikombelo . Rhifera na le ka ku amukeriwa ka switifikheti swa vumbhoni bya nhlaluvo.
- Landzelela na ku xixima mintwanano yo yisa emahlweni swikambelo swa mavabyi leswi nga kondleteriya hi mufambisi wa rihanyo wa muthori..

XANA TIMFANELO TA MUTHORI HI TIHI?

Muthori u fanele a fambisa a tlhela a lavisisa xikombelo xa wena,hi ku pfunana na mufambisi wa rihanyo hi ku ya hi PILIR. U ta laveka ku yisa emahlweni swikambelo swa mavabyi tani hi xiphemu xa vulavisisi leswaku muthori a ta teka xiboho lexi nga na mahungu ya ntiyiso eka ku koteka ka wena ku teka phenxeni ya mavabyi, kumbe loko ku ri ku u ta tsandzeka ku tirha vutomi bya wena hinkwabyo, ku teka xiboho lexi nga na mahungu ya ntiyiso eka xik, ku cinca ka mbanda kumbe matirhelo.

Muthori u ta ku tivisa hi leswi nga kumeka a tlhela a teka goza leri nga fanela ku ya hi leswi nga kumeka.

KU PFUMELERIWA KA SWITIFIKHETI SWAVUMBHONI BYA NHLAHLUVO!

Hikwalaho ka xikongomelo xa livhi ya ntlovelo ya mavabyi ku ta pfumeleriwa switifikheti swavumbhoni bya nhlaluvo leswi nga humesiwa na sayiniwa hi vanhu lava nga na mintolovetiso, na vanhu lava nga tiyisisiwa leswaku va ta femba no tshungula vavabyi , va tlhela va va va titsarisele na tikhansele leti landzeleka leti nga tumbuluxiwa hi Nawu wa Palamende:

- Khansele ya vudyondzeri bya swa rihanyo ya Afrika Dzonga

- Khansele ya vatirhi va swa rihanyo ya Afrika Dzonga
- Khansele ya Vaongori va Afrika Dzonga.

Hi xikongomelo xa livhi ya nkarhi wo leha muthori u ta pfumela ntsena switifikheti swa vumbhoni bya nhlaluvo swo humesiwa swi tlhela swi sayiniwa hi lava nga na mintolovetiso lava nga titsarisele na tikhansele ta vudyondzeri bya rihanyo ta Afrika Dzonga va tlhela va tiyisisiwa hi nawu ku va va femba na ku tshungula vavabyi. Xitifikheti lexi xa vumbhoni bya nhlaluvo xi fanele, ku ya hi mpfumelelo lowu u nga nyikiwa wona, hlamusela ntumbuluko na xiyimo xa mavabyi/mavavisekelo.

Xitifikheti xa vumbhoni bya nhlaluvo xi fanele xi va na mahungu lama landzelaka:

- Vito, khrefu na minthwaso ya muongori.
- Vito ra mavabyi.
- Siku na nkarhi swo kamberiwa.
- Hambi loko mutolovetisi a humesa xitifikheti hikwalaho ka ku va a endlile vuxiyaxiya yena hi yexe hi nkarhi wa xikambelo, kumbe hikwalaho ka ku va a kumile mahungu ya huma eka mavabyi hi yexe lawa ya kongomaneke na vumbhoni lebyi amukelekaka.
- Nhlamuselo ya mavabi/xiphiko ntsena loko mavabyi a nyikile mpfumelelo wa ku mahungu ya lawa ya humesiwa.
- Hambi loko mavabyi a nga ha ri kona entirhweni kumbe mavabyi a nga kota ku tirha mintirho leyi yi nga tshikeleleki entirhweni.
- Nkarhi wa ku bumabumeriwa ka livhi ya mavabyi na siku ra ku humesiwa ka xitifikheti xa mavabyi.
- Vutivoko bya mutolovetiso loko a tirhisa switifikheti swo kandziyisiwa kunene, marito ma nga ri na nkoka eka mavabyi ma fanele ma susiwa.

Wa tiyisiseriwa leswaku muthori uta ku ya hi timfanelo ta wena ta vumbiwa na xihundla , mahanyelo na milawu eka vukorhokeri bya mfumo, hi ta khoma mahungu minkarhi hinkwawo ya mayelana na rihanyo ra mutirhi hi ndlela leyi faneleke ya nhlonipho na xihundla. Ku tshova /tula nawu wa timfanelo leti, swi ta voniwa swi ri swa nkoka, na magoza yo tshinya ya ta endlwa.

TIVA LESWAKU!

Muthori a nga tekela enhlokweni kumbe ku sungula vulavisisi bya fomo ya wena ya xikombelo ntsena loko u tisile fomo leyi tatiweke yi helela na matsalwa lawa ya lavekaku. Leswi swi katsa ku tlhela eka dokodela wa wena leswaku a ya tata xiviko lexi xi lavekaku lexi xi nga xiphemu xa fomo ya xikombelo. Fomo leyi yi nga tatiwangiku yi helela yi ta veka mfikelelo wa wena wa ku kuma livhi ya xipfuno kumbe ku huma entirhweni hikwalaho ka mavabyi eka xiyimo xa nghozi.

Loko u--

- Lava nkarhi wa ku huma u ya vonana na dokodela, "therapist" na swin'wana hi swivangelo leswi yelanaka na rihanyo ra wena /rihanyo lerinene ; kumbe
- U nga ri kona eka xiphemu xa siku hikwalaho ka mavabyi kumbe ku vaviseka; kumbe
- U tsoniwile u fanele u ya eka vuhlayisi bya switirho leswi u swi tirhisaku hikwalaho ka vutsoniwa,

Muthori u ta ku nyika nkarhi wo huma . Muthori u ta tsala ehansi minkarhi leyi a yi hlayisa leyi nga tirhisiwa ku huma ku fikela loko siku hinkwawo ri helela.yi ta susiwa eka masiku ya wena ya livhi ya mavabyi lama u nga nyikiwa.

U ta laveka ku tata rejisitara ro huma hi xikongomelo xo tsala ehansi..

Swikombiso swo fana na sweswo endleka leswaku swi humelela

MAHUNGU YO YAN'WANA YA NGA KUMIWA EKA OFISI YA VATIRHLI..

MATSALWA YA PHOLISI YA KUMEKA NA WONA EKA WEBUSAYITI YA DPSA
www.dpsa.gov.za